

OTSO KORTEKANGAS & JOHAN EHRSTEDT

Vikten av att förstå olika nivåer av historisk kunskap:

*En paneldiskussion om nutida begrepp och historia
9 mars 2023 vid Åbo Akademi*

I början av mars 2023 fyllde en panel om nutida begrepp och historia auditoriet Aura i Arken med en engagerad publik. Under detta välbesökta diskussionstillfälle gästades historieämnena vid Åbo Akademi av tre forskare och två lärare med erfarenhet av och insikter om hur begrepp och värderingar som förekommer i dagens samhälleliga diskussioner kan användas i historiska sammanhang.

I panelen deltog två forskare inom historia, forskardoktor Hanna Lindberg (Tammerfors universitet) och forskare Jukka Nyysönen (Norsk institutt for kulturminneforskning NIKU) samt en inom filosofi, forskardoktor Natan Elgabsi (Åbo Akademi). Utöver dessa forskare deltog lärarna Sarah Hankalahti (historia och samhällslära, Sarlinska skolan, Pargas) och Ann-Charlotte Söderman (filosofi, historia och samhällslära, Vasa övningsskolas gymnasium, Vasa). Forskardoktor Otso Kortekangas från Åbo Akademi var moderator.

Initiativet till paneldiskussionen hade tagits av Johan Ehrstedt (doktorand i allmän historia vid ÅA) och den genomfördes av en arbetsgrupp bestående av honom, universitetslektor Laura Hollsten och Otso Kortekangas. Den offentliga diskussionen var en fortsättning på en paneldiskussion med inbjudna forskare som arbetsgruppen hösten 2022 organiserade för historiestuderande. Höstens panel handlade om hur man ska arbeta med internationella transhistoriska begrepp (till exempel kolonialism) inom den kontext som utgörs av Finlands historia. Vad tillför kolonialismbegreppet till vår förståelse av Finlands historia och vilka verktyg är fruktbara att använda?

Den grundläggande tanken för vårens panel var att fackhistoriker har ett ansvar att delta i diskussioner om hur begrepp som figurerar

i dagens samhälleliga diskussion kan användas i en annan temporal och geografisk kontext. Vi i arbetsgruppen ansåg att det är vår uppgift som yrkeshistoriker att beakta ”icke-historikers” behov av och strävan efter historiska förklaringar. Samtidigt bör vi upplysa om de specifika villkoren för såväl gedigen historisk kontextualisering som förståelse av människor och fenomen i det förflutna.

I början av panelen fick varje deltagare kort presentera sig. Denna introduktion efterföljdes av en omgång där deltagarna berättade om sina egna ingångar till panelens tema. Hanna Lindberg diskuterade funktionsvariationer och de villkor på vilka historiska ”diagnoser” är möjliga. Hon konstaterade att vår förståelse av det förflutna kan försvagas och påverkas av nutida etiska normer. Som exempel nämnde Lindberg behandlingen av människor med funktionsnedsättningar på 1950-talet som involverade praktiker vi i dag instinktivt fördömer. Dessa var emellertid helt lagenliga och ”normativa” under 1950-talet. Till exempel användes begrepp som ”idiot” på ett icke-problematiserat sätt.

Jukka Nyysönen talade om begreppet kolonialism i de samiska sammanhangen och kolonialism som analytiskt begrepp inom forskning. Nyysönen tog avstamp i *new imperial history* och konstaterade att begrepp som bosättarkolonialism, operationaliserat på ett gediget och öppet sätt, kan berika den historiska sameforskningen genom att belysa olika sociala positioner och bidra till att dra internationella paralleller. Problem som återstår är begreppets odefinierade och oklara gränser samt ett antal inbyggda mekanismer i bosättarkolonialistisk teori, vilka både i det förflutna och i nutiden reducerar positioner till kolonister och koloniserade.

Natan Elgabsi berättade om ansvar som en historievetenskaplig och historiefilosofisk kategori. Enligt honom finns det flera aspekter som bör tas i beaktande när man diskuterar ansvarsfrågor historiskt. Det är inte helt enkelt att definiera vem som har ansvar och vem som ska vara mottagare av ansvarsfulla handlingar när man talar om det förflutna och människor som redan gått bort. Även vad beträffar begreppet eller temat historiskt ansvar är det alltså av största vikt att man tydligt definierar sina utgångspunkter, teoretiska bakgrunder och syften.

Efter Elgabsi diskuterade Ann-Charlotte Söderman och Sarah Hankalahti frågan om nutida begrepp och historiska perspektiv ur lärarsynvinkel. Hankalahti poängterade att historieundervisningen i skolorna delvis skiljer sig från andra former av historieanvändning

eftersom ett syfte med historia som skolämne är att forma identiteter. En intressant synvinkel som lärarna lyfte fram var den pedagogiska förenkling som ingår som ett viktigt och nödvändigt verktyg i alla lärares arbete. Hur ska man förmedla komplexiteten i begrepp och fenomen på ett sätt som är tillgängligt och intressant för eleverna? Denna fråga var ett viktigt tillägg till panelens diskussion om vikten av operationaliseringar i olika vetenskapliga och offentliga sammanhang samt i undervisningssituationer. Med hjälp av exakta definitioner kan vi enklare och mer träffsäkert förmedla vad vi egentligen talar om när vi använder begrepp som ansvar, funktionsvarianter eller kolonialism.

Efter att ha fört en givande diskussion om de olika begreppen och operationaliseringar landade panelen i en mer allmän diskussion om våra olika förhållningssätt till det förflutna. Ett begrepp som diskuterades flitigt var historisk empati, en färdighet som återfinns till exempel i den nyaste nationella läroplanen för historieundervisning för både grundskolan och gymnasiet. Är detta ett begrepp som även skulle kunna beteckna ett ansvarsfullt och rent av etiskt förhållningssätt till historien? Alla i panelen kunde enas om att begreppet *historisk empati* är något oprecist men att det ändå kan hjälpa oss att förstå de olika nivåerna av historisk kunskap. En typ av empati behövs när man ska försöka förstå sådant mänskligt handlande i det förflutna som ur dagens perspektiv framstår som märkligt, ologiskt, motbjudande eller oetiskt.

Diskussionen genererade många initierade frågor och kommentarer från publiken, i vilka vikten av definitioner samt betydelsen av forskarnas och lärarnas samtal och samverkan med det omgivande samhället vidare framhölls. En viktig poäng som lyftes fram var lärarnas och forskarnas arbetsbeskrivning. Lärarna måste förhålla sig till läroplanen, lektionstider och diverse andra frågor som dyker upp under skolveckorna och som ibland har rätt svag koppling till didaktiska frågor. Forskare förväntas producera akademiska texter och utöver det ofta delta i administrativa och andra strikt taget icke-akademiska aktiviteter. En central fråga är därför i vilken omfattning forskare och lärare har möjlighet att engagera sig i den viktiga offentliga sfären, när tidsanvändning och ekonomiska resurser tas i beaktande. Efter den givande paneldiskussionen kan vi ändå konstatera att det finns ett stort behov av och ett glädjande livligt intresse för en fortsatt diskussion om historia som ett kulturellt, samhälleligt och politiskt fenomen.